

УДК 341.2

КОБЕРНИК У. В.,

аспірант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВА ОХОРОНА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розкрито компаративістський аспект правової охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу. Охарактеризовано переваги реєстраційного принципу й правового регулювання географічних зазначень конкурентним законодавством. Надано пропозиції щодо адаптації законодавства України до *acquis communautaire*.

Ключові слова: географічне зазначення, континентальна правова сім'я, реєстраційна модель, конкурентне законодавство, Угода про асоціацію.

Постановка проблеми. Правова охорона географічних зазначень в Україні та Європейському Союзі є одним із ключових питань порядку денного в межах процесу адаптації законодавства нашої держави до *acquis communautaire*. Саме специфічні властивості географічного зазначення як засобу індивідуалізації товарів у цивільному обігу визначають його провідне місце в межах системи права України, Європейського Союзу та світу. Розвиток ринкових відносин вимагає із часом усе більшої концентрації представників правової доктрини та законодавця до підвищення ролі й значення географічних зазначень у взаємодії суб'єктів господарювання.

Впровадження відповідних механізмів реалізації правових норм для забезпечення ефективного захисту прав на географічні зазначення є вимогою для повноцінної інтеграції України до Європейського Союзу. Порівняльно-правова характеристика охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу є актуальним питанням, оскільки дає змогу на прикладі конкретних правових систем відобразити процес адаптації до загальноєвропейських вимог, проаналізувати проблеми, які виникнуть у зв'язку із цим, та розробити поетапні кроки для України в частині узгодження вимог національного законодавства з європейськими стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою порівняльно-правових аспектів правової охорони географічних зазначень в Украї-

ні й державах Європейського Союзу займалися такі вчені, як М. Блейкні, Ю.Л. Бошицький, В.П. Воробйов, В.С. Дроб'язко, Ю.М. Капіца, О.О. Ковальчук, А.О. Кодинець, Ю.С. Мельниченко, В.П. Мороз, О.П. Орлюк, М.В. Паладій, Н.О. Саніахметова, А.Д. Святоцький, С.К. Ступак та інші. Однак, незважаючи на вагомий внесок зазначених науковців у розробку порівняльних засад і концептуальних моментів адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині географічних зазначень, можемо констатувати необхідність перегляду основних аспектів у межах цього питання.

Метою статті є здійснення порівняльного дослідження правової охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні географічному зазначенню як засобу індивідуалізації товарів і послуг присвячено положення глави 45 Цивільного кодексу України [1] та Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [2]. Проте, незважаючи на комплексність такого правового регулювання, вказані нормативно-правові акти поєднали в собі дві різні системи правової охорони географічного зазначення: норми конкурентного законодавства та реєстраційну систему виникнення права. Як наслідок, у цій сфері спостерігається значна кількість суперечностей, зокрема поєднання несумісних принципів правової охорони географічних зазначень, подвійне регулювання законодавством з інтелектуальної власності та конкурентним законодавством, відсутність у цілому системних підходів правової охорони.

Ю.М. Капіца звертає увагу на те, що на цей час міжнародна практика застосування географічних зазначень вимагає, щоб такі зазначення було розглянуто й піддано експертизі в кожній країні, у якій передбачається отримати таку охорону, оскільки реєстрація географічних зазначень лише в країні походження не є достатньою для забезпечення їх охорони. Так, географічне зазначення може користуватись охороною в певній країні, при цьому вважаючись видовою назвою або торговельною маркою в іншій [3, с. 295]. Аналізуючи викладене, зазначимо, що за час свого розвитку держави Європейського Союзу виробили декілька підходів до правової охорони географічних зазначень на національному й міжнародному рівнях.

У країнах континентальної правової сім'ї, до якої найбільше наближається Україна, законодавство про захист від недобросовісної конкуренції було доповнено реєстрацією географічних зазначень в окремому реєстрі [4, с. 205–206]. Однак охорона географічних зазначень у Європейському Союзі (далі – ЄС) забезпечується на рівні регламентів. Такі регламенти мають пряму дію на територіях усіх держав-членів ЄС і не потребують імплементації до національних законів, за винятком необхідності передбачення обов'язкових реєстраційних процедур. Так, сучасні закони Болгарії, Польщі та Румунії про географічні зазначення не містять положень, що визначають попередню перевірку заявок про реєстрацію зазначень, і з'ясовують лише процедуру їх національної реєстрації. У Франції також для

забезпечення правової охорони географічних зазначень приведено в дію систему національної реєстрації географічних зазначень [5, с. 36]. Вказана національна реєстрація передбачає створення національного реєстру, метою якого є здійснення охорони й контролю за використанням географічних зазначень, які використовуватимуться в конкретній державі, а також в іноземних державах. При цьому в такі реєстри вносяться переважно зазначення походження вин і спиртних напоїв, а правова охорона інших географічних зазначень підпадає під дію законодавства про недобросовісну конкуренцію (наприклад, Закону України «Про захист економічної конкуренції» [5], Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [6] тощо).

Зазначимо, що окреме правове регулювання в цій частині не є монополізованим Францією. Питання охорони географічних зазначень є однією з найважливіших домовленостей про торгівлю вином, яких було досягнуто між ЄС та Швейцарією (у межах Угоди про торгівлю сільськогосподарськими товарами), балканськими країнами (у межах Угоди про асоціацію і стабілізацію), Чилі (у межах Угоди про асоціацію), Кореєю (у межах Угоди про вільну торгівлю). Положення щодо захисту географічних зазначень і найменувань міститься також в окремих угодах про торгівлю вином, які ЄС підписав із США та Австралією. Основна увага в цих угодах приділяється врегулюванню спірних ситуацій у зв'язку з використанням географічних зазначень виноробами однієї з договірних сторін.

Зазначимо, що у Франції визнано близько 600 найменувань місць походження товарів та географічних зазначень. З них 470 стосуються вина, алкогольної продукції, 47 – молочних продуктів, 30 – інших сільськогосподарських продуктів. Деякі найменування місць походження товарів і географічні зазначення визнаються за ініціативи з місць, інші – за ініціативи Національного інституту контрольованих найменувань знаків походження товарів [8, с. 69]. Переліки визнаних найменувань місць походження товарів та географічних зазначень уряд Франції в особі Міністерства сільськогосподарства передає в ЄС. ЄС публікує отримані заявки у своєму офіційному бюлетені.

С.К. Ступак зазначає, що французька система розвивалась у напрямі захисту прав виробників і промисловців, а не як реакція на стурбованість із приводу обману чи введення в оману споживачів [3, с. 295]. Із цього постає, що система французької правової охорони зосереджується на вибірковості правової охорони географічних зазначень за критерієм пріоритетності розвитку в межах національної економіки. Вважаємо цей підхід виправданим, адже таким чином відбувається розвиток і динаміка цивільного обігу не лише в межах Франції, а й у межах Європи та світу.

Натомість С.В. Савич вказує, що в Польщі до прийняття реєстраційної моделі правової охорони географічних зазначень діяли винятково положення закону про подолання недобросовісної конкуренції 1993 р. Його нормами охоронялись як прості (артикул 8), так і кваліфіковані зазначен-

ня (артикул 9). Згадані норми являли собою лише опис заборонених діянь щодо географічних зазначень, не передбачаючи для їх користувачів певних суб'єктивних прав [9, с. 318]. Правова охорона географічних зазначень антиконкурентним законодавством у Польщі пов'язується насамперед із забезпеченням міжнародно-правових зобов'язань цієї держави у сфері інтелектуальної власності загалом. У такому контексті можна назвати як приклади угоду Польщі з тогочасною Чехословаччиною, за якою Польща охороняла географічне зазначення «Пілзенське пиво», відповідні угоди з Францією та Угорщиною щодо вин [10, с. 57].

Зазначимо, що реєстраційну модель у Польщі було запроваджено законом Польської Республіки «Про промислову власність» (*prawo własności przemysłowej*) [9, с. 316]. Фактором, який вплинув на запровадження реєстраційної моделі в Польщі, слугувало створення в польській системі права системи приписів, які відповідали б моделям охорони цих позначень у Європейському Союзі. Як вважає М. Кепінські, ця система мала підготувати польських виробників до реєстрації географічних зазначень на європейському рівні через Європейську Комісію [11, с. 2]. Нині цим законом охороняються здебільшого саме промислові географічні зазначення, які ЄС виключив із європейської охорони.

Хоча певні держави континентальної та змішаної правової сім'ї вирішили по-своєму врегулювати питання правової охорони цих видів географічних зазначень. Так, Швейцарія ухвалила Закон «*Ordonnance du 23 décembre 1971 réglant l'utilisation du nom «Suisse» pour les montres*», за яким охороняється зазначення «*Swiss made*» щодо годинників [12, с. 92], а в Німеччині зареєстровано географічні зазначення для столового приладдя, ножів, бритв (наприклад, *Keiserhoff, Rondell, Gipfell*).

Вважаємо, що охорона кваліфікованих географічних зазначень нормами законодавства про подолання недобросовісної конкуренції має свої очевидні недоліки, що зрештою не могло не змусити польського законодавця прийняти реєстраційну модель охорони кваліфікованих зазначень. На нашу думку, Україна має наслідувати такий приклад з огляду на наведене далі.

Сучасні завдання права інтелектуальної власності в охороні географічних зазначень полягають здебільшого не в усуненні третіх осіб від неправомірного використання географічного зазначення (це може зробити й конкурентне право), а в унеможливленні самим виробникам погіршувати якість товару, підриваючи довіру до географічного зазначення. Це завдання досягається через механізм специфікації продукції та її контролю, яка є неодмінним елементом заявки на реєстрацію географічного зазначення згідно з вимогами Європейського Союзу.

На підставі викладеного пропонуємо усунути подвійне регулювання географічних зазначень на основі конкурентного й реєстраційного принципів, адже, як бачимо, останні в певних точках своєї взаємодії є взаємовиключними.

Таким чином, у межах континентальної правової сім'ї переважно склалася змішана система застосування реєстраційного принципу, що передбачає факультативний характер союзної правової охорони, за якої держава може самостійно обирати між національною та європейською правовою охороною географічних зазначень. Під час адаптації вітчизняного законодавства необхідно враховувати проаналізований досвід Польщі, зокрема в частині полегшення умов надання національної правової охорони за реєстраційним принципом, адже це сприяє всебічному розповсюдженню й підвищенню авторитету географічних зазначень на національному ринку, що в подальшому позитивно впливатиме на можливість реєстрації в Комісії ЄС, у чому Україна, безумовно, є зацікавленою.

У певних державах, яким притаманні ознаки держав правової сім'ї загального права, для отримання охорони географічних зазначень заходи проти недобросовісної конкуренції поєдналися із реєстрацією географічних зазначень у межах законодавства про торговельні марки (у вигляді колективних чи сертифікаційних знаків). Такі ознаки, зокрема, притаманні Данії, у якій правова охорона географічних зазначень здійснюється переважно на підставі законодавчих актів про недобросовісну конкуренцію (наприклад, Закону Данії «Про конкуренцію» 1989 р.) [3, с. 268]. Цей підхід на перше місце ставить концепцію про те, що використання географічного зазначення на виробках, які походять поза зазначеною зоною, є актом недобросовісної конкуренції цих товарів. Власне, це, як і порушення прав на торговельну марку, є спробою отримати грошову вигоду від гудвілу й репутації виробників певної географічної зони.

Як вказує Ю.М. Капіца, такий підхід обумовлюється тією перевагою, що він надає виробникам із певної зони з репутацією місця виробництва якісних продуктів підставу для позову з огляду на винятково їх репутацію незалежно від будь-якої реєстрації для визнання цього географічного зазначення. Водночас він спирається на те, що споживачі повинні знати це географічне зазначення [3, с. 295–296].

Аналізуючи наведене, зауважимо, що держави, які надають перевагу розвитку конкурентного законодавства перед власне втіленням реєстраційного принципу, застосовують законодавство про торговельні марки до географічних зазначень (сертифікаційні знаки). А це означає, що виробник може обмежувати як зазначення географічного виробництва предмета чи надання послуги, так і охорону встановлених методів виробництва, чому саме українське законодавство в частині охорони географічних зазначень приділяє недостатньо уваги.

Однак, як вказує С.А. Горленко, останнім часом у всьому світі спостерігається тенденція до створення спеціальних механізмів охорони географічних зазначень, найбільш цінною та рідкісною частиною яких є найменування місць походження товарів і методів виробництва. Такі механізми вже втілено в межах ЄС, де діють регламенти та директиви [8, с. 64].

Натомість Україна, на жаль, нині не здатна сприйняти такі окремі правові механізми. Так, у переговорах між Україною та ЄС ідеться про використання не лише таких класичних назв продукції, як «шампанське» та «коньяк», а й назв «портвейн», «мадера», «херес» і «кагор». Також існує конфлікт між назвами українських торгових марок і європейськими географічним зазначенням (наприклад, ТМ «Котнар» і румунська місцевість Cotnari) [13, с. 135].

З огляду на значення цих назв для українського ринку виноробної продукції Україна не може погодитись із введенням автоматичної заборони використання таких назв відповідно до правил ЄС, що у свою чергу веде до призупинення плану адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині правової охорони географічних зазначень.

На наше переконання, у межах переговорів із ЄС про вільну торгівлю Україна має забезпечити національним виробникам права, подібні до тих, що передбачаються в ст. 6 Угоди про торгівлю вином між ЄС і США.

Згідно із цією нормою американські виробники можуть і далі використовувати окремо визначені в Угоді про торгівлю вином між ЄС і США європейські географічні найменування (у тому числі «Шампань») для позначення бренду або вина за умови, якщо ці виробники використовували подібну назву до того, як було підписано вказану угоду. У контексті України це можуть бути «Київський завод шампанських вин» та херес від «Масандри».

Однак питання охорони географічних зазначень і найменувань української виноробної продукції є лише однією частиною проблеми. Адже з ратифікацією Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. [14], з майбутнім створенням зони вільної торгівлі з ЄС український ринок вина стає частиною світового виноробного ринку, на якому конкуренція стає все суворішою. У цьому контексті варто погодитись із позицією Ю.С. Мельниченка, який вважає, що більш прийнятною для України є система охорони й захисту прав володільців географічного зазначення на підставі національної реєстрації, ніж реакція на стурбованість із приводу змішування та введення в оману споживачів. Саме така система правової охорони дасть можливість чітко стверджувати про момент виникнення прав, окреслити коло суб'єктів такого права та визначити обсяг і межі його здійснення.

Позитивним досвідом для України може слугувати також досвід окремих країн Співдружності Незалежних Держав. Так, наприклад, Молдова після підписання з ЄС Угоди про захист географічного походження товарів зобов'язалася захищати на своїй території низку назв продовольчих товарів, серед яких такі, як коньяк, шампанське, пермська шинка, родоська оливкова олія та сир «Гауда». Натомість на території країн-членів ЄС захист отримали молдавські вина [13, с. 179]. Раніше аналогічні угоди було

підписано більшістю країн, які є членами Світової організації торгівлі та ЄС, зокрема й Італією, Іспанією, Португалією, Чилі, Кореєю, балканськими державами тощо.

Показовими для дослідження цього питання є Угода про торгівлю сільськогосподарськими товарами між ЄС та Швейцарією, Угода про асоціацію й стабілізацію між ЄС та балканськими країнами, Угода про асоціацію між ЄС та Чилі, Угода про вільну торгівлю між ЄС та Кореєю, Угода про торгівлю вином між ЄС та США й Австралією (про останню ми в цьому контексті зазначали).

Узагальнюючи положення згаданих угод, можемо констатувати, що найбільш цікавим у них є відповідна регламентація врегулювання спірних ситуацій із використанням географічних зазначень і найменувань однією стороною угоди товаровиробниками іншої сторони.

Висновки. Отже, нині в Україні в межах перспектив фактичного створення зони вільної торгівлі з ЄС існує конфлікт між географічними зазначеннями й торговельними марками в контексті географічної прив'язки українських товаровиробників та захищеними географічними найменуваннями європейських виробників. На нашу думку, Україна зобов'язана в цій частині адаптувати своє законодавство до вимог Європейського Союзу та узгодити назви своїх продуктів.

Таким чином, можна сформулювати такі пропозиції:

– усунути протиріччя між Цивільним кодексом України та спеціальним Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» щодо втілення подвійного реєстраційного регулювання й регулювання конкурентним законодавством шляхом узгодження функціонування єдиної національної системи реєстрації географічних зазначень на прикладі досвіду держав континентальної правової сім'ї;

– у межах переговорів із ЄС про вільну торгівлю Україна має забезпечити національним виробникам права, подібні до тих, що передбачаються в ст. 6 Угоди про торгівлю вином між ЄС і США;

– для суб'єктів, які здійснюватимуть діяльність із використання географічних зазначень після створення зони вільної торгівлі, необхідно буде узгодити назви товарів із європейськими вимогами.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст. 267.
3. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / [Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов та ін.] ; за ред. Ю.М. Капіци. – К. : ВД «Слово», 2006. – 1104 с.

4. Лакерт К. Географічне зазначення: минуле, сьогодення, майбутнє / К. Лакерт // Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки : зб. документів, матеріалів, статей. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – С. 205–234.
5. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
7. Данилина Е.А. Географические указания и наименования мест происхождения, маркирующие традиционные продукты / Е.А. Данилина // Коллегиальные чтения : сб. докладов 8-й ежегодной науч.-практ. конф. – СПб., 2006. – С. 34–46.
8. Горленко С.А. Правовая охрана наименований мест происхождения товаров / С.А. Горленко. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2001. – 132 с.
9. Савич С.С. Охрана географических зазначень за законодавством Польщі та України: порівняльно-правова характеристика з точки зору відповідності вимогам Європейського Союзу / С.С. Савич // Право України. – К., 2012. – № 6. – С. 314–321.
10. Baranczyk I. Ochrona prawna oznaczen geograficznych / I. Baranczyk. – Warszawa, 2008. – 272 s.
11. Kepinsky M. Oznaczenia geograficzne w prawie wlasnosci przemyslowej / M. Kepinsky // Przegląd prawa handlowego. – 2002. – Grudzien. – S. 1–12.
12. Ковальчук О.О. Географічні зазначення: поняття та еволюція правового регулювання в Україні та зарубіжних країнах / О.О. Ковальчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». – К., 2012. – Вип. 93. – С. 91–93.
13. Мельниченко Ю.С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : [монографія] / Ю.С. Мельниченко. – Донецьк : Ноулідж, 2012. – 214 с.
14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.

Коберник У. В. Правовая охрана географических указаний в Украине и в других государствах Европейского Союза: сравнительно-правовой аспект

Аннотация. В статье раскрыт компаративистский аспект правовой охраны географических указаний в Украине и государствах Европейского Союза. Охарактеризованы преимущества регистрационного принципа и правового регулирования географических указаний конкурентным законодательством. Даны предложения по адаптации законодательства Украины к *acquis communautaire*.

Ключевые слова: географическое указание, континентальная правовая семья, регистрационная модель, конкурентное законодательство, Соглашение об ассоциации.

Kobernyk U. The legal protection of geographical indications in Ukraine and other countries of the European Union: a comparative legal aspect

Summary. The comparative aspect of the legal protection of geographical indications in Ukraine and the European Union are prescribed in the article. The advantages of registration principle and regulation of geographical indications of competition law are defined. There are given key provisions of continental, common and mix legal systems which refer to geographical indication's protection. The legal rules of geographical indication's use in vinification industry are outlined in this article and the main problems of using terms "Champagne", Jeres and others in the context of the Association Agreement between Ukraine and European Union.

It is analyzed in the article, that in certain states, which have inherent features of common law legal family, the registration of geographical indications within the law of trademarks is used to obtain protection of geographical indications action against unfair competition. The main provisions of the article refer to complex analysis of that in this area there is a significant number of controversies, including a combination of incompatible principles of legal protection of geographical indications. Among them there are double regulation laws on intellectual property and competition law, the lack of a whole system approach of legal protection.

There were given the proposals regarding adaptation of Ukrainian law to *acquis communautaire*.

Key words: geographical indication, continental legal family, registration model, competition law, Association Agreement.